

UDK 272/273:316.346.2-055.2-051:316.772.4

Primljeno: 3. 3. 2018.

Prihvaćeno: 12. 9. 2018.

Izvorni znanstveni rad

ULOGA ŽENÂ U IZGRADNJI KULTURE DIJALOGA I SURADNJE U CRKVI

Josip BOŠNJAKOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Petra Preradovića 17, 31 400 Đakovo
josip.bosnjakovic@djkbf.hr

Hrvatsko katoličko sveučilište
Ilica 242, 10 000 Zagreb
josip.bosnjakovic@unicath.hr

Sažetak

Odnos ženâ i muškaracâ u Crkvi ostvaruje se u recipročnoj jednakosti i različitosti, pri čemu se u međusobnoj suradnji i dijalogu obogaćuju i stvaraju kulturu dijaloga. Žene svojim djelovanjem održavaju budan pogled cijele Crkve u odnosu na ono bitno u društvu i u Crkvi. Poimanje, doprinos te razumijevanje ženâ u društvu i u Crkvi ima svoje sličnosti, ali i različitosti, pri čemu se ženski genij ostvaruje i u jednoj i u drugoj stvarnosti, to jest i u crkvenoj i u društvenoj. Tijekom povijesti postojanja Crkve temeljna je vrijednost žene vrijednost služenja koja svoj ideal, nadahnuće i potpuno ostvarenje ima u Sluzi Božjem. Usto su žene u Crkvi esencijalno prisutne i na mnoge druge načine te je potrebno prepoznavati ono što one u Crkvi čine od samoga njezina postojanja. Nedovoljno vrednovanje doprinosa ženâ u izgradnji kulture dijaloga i suradnje ovisi i o slici samih ženâ o vlastitu identitetu i poslanju te su stoga upravo žene pozvane asertivno graditi zajednicu Crkve, iznoseći vlastite prijedloge, poglede i ideje, ali i sumnje, poteškoće. Okrenuti budućnosti svjesni smo kako će aktivne promjene u Crkvi posebice unositi mlade generacije ženâ, a među prioritetima prepoznavanja doprinosa ženâ smatramo kako je potrebno vrednovati njihovo već aktivno djelovanje u različitim područjima. Kao mogući izazov vidimo uključivanje ženâ u formaciju i odgoj bogoslova i svećenika, poštujući integritet i posebnost poslanja ženâ i muškaracâ, koji se ostvaruje u Crkvi na različite, već postojeće načine, dajući pritom nove i kreativne prijedloge, ostajući bliski svakom čovjeku.

Ključne riječi: žena, Crkva, kultura, dijalog, suradnja, služenje.

Uvod

»Promišljati nove kriterije i načine kako se žene ne bi osjećale gosti, nego cjelovite sudionice različitih područja društvenog i crkvenog života« jedan je od ciljeva našeg rada, na tragu riječi pape Franje. »Crkva je žena, žena, ženskog, ne muškog roda. To je izazov s kojim se više ne može otežati. To kažem pastirima kršćanskih zajednica, ovdje prisutnim kao predstavnicima sveopće Crkve, ali također i laikinjama i laicima na različite načine zauzeti-ma u kulturi, odgoju, ekonomiji, politici, svijetu posla, obiteljima, u vjerskim institucijama.«¹ Htjeli bismo započeti naše promišljanje o ulozi i doprinosima žene u izgradnji kulture dijaloga i suradnje u Crkvi upravo pozivom pape Franje kako bi se ženama dalo više prostora u životu Crkve. Nastavno na citat pape Franje, spomenimo da i pri stvaranju svijeta u biblijskom izvještaju (usp. Post 1,28): »Plodite se, i množite, i napunite zemlju, i sebi je podložite! Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima što puze po zemlji!« prvi spomenuti glagol kojem je subjekt *adam* (muško i žensko) dolazi u množini.² Dakle, u samim počecima pisac svetopisamskog teksta pretpostavlja da svijetom gospodari cjelovit čovjek, to jest muškarac i žena, odnosno žena i muškarac. Želimo istaknuti kako pod pojmom *žena* ne podrazumijevamo da su sve žene jednake, nego da je svaka žena originalno biće koje svojom originalnošću obogaćuje svijet. Na tomu je tragu hvalevrijedno istaknuti zapažanje Iris Tičac o zaključcima radne skupine koja je promišljala o ženama na znanstvenom skupu pod nazivom *Mogućnost organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, održanom u Osijeku 2001. godine: »Žene u Crkvi treba učiniti vidljivijima. Premda čine većinu, nisu prisutne u 'crkvenom jeziku'. Čovjek je još uvijek sinonim za muškarac. Govori se o ženi, rijetko o ženama, što omogućuje da se previdi različitost i među samim ženama.«³ Kada dakle govorimo o ženi, podrazumijevamo i uključujemo originalnost i neponovljivost svake žene.⁴

¹ Papa FRANJO, Govor sudionicima zasjedanja Papinskog vijeća za kulturu (Discurso del Santo Padre ai partecipanti alla Plenaria del Pontificio Consiglio della Cultura) (7. II. 2015.), u: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/february/documents/papa-francesco_20150207-pontificio-consiglio-cultura.html (27. XII. 2017).

² Usp. Ivica ČATIĆ, Načinimo čovjeka... (Post 1,26) Antropološki naglasci u Post 1,1-2,4a, u: *Diacovensia*, 19 (2011.) 2, 187.

³ Iris TIČAC, Uloga žene u Crkvi i društvu, u: *Riječki teološki časopis*, 12, (2004.) 2, 386.

⁴ Na tomu tragu spominjemo i simpozij, koji je organizirala Kongregacija za nauk vjere pod nazivom *Uloga žena u Crkvi*, održan u Rimu od 26. do 28. rujna 2016. godine.

1. Dijalog – proces koji obogaćuje

Susret s drugom osobom jest prilika obostranog obogaćenja. Upravo stoga želimo početi promišljati o dijalogu i doprinosu žena unutar istog u Crkvi s naglaskom kako je to bezuvjetna prilika obogaćenja za obje strane u dijalogu. Reciprocitet i međusobna upućenost muškaraca i ženâ jednih na druge daje priliku za nove poglede i mogućnosti u Crkvi.

1.1. Reciprocitet u jednakosti i različitosti

Naglašavanje komplementarnosti prema Ivanu Pavlu II. moglo bi sugerirati necjelovito i pogrešno shvaćanje ljudske osobe, prema kojem bi muškarac i žena, shvaćeni svaki zasebno, bili krnje osobe, a takvo je shvaćanje tijekom povijesti dovelo do ovisnosti te do podčinjenosti žene muškarcu. Međutim, iako su njih dvoje različiti, nisu nejednaki. Njih su dvoje istorodni i imaju isto dostojanstvo slike Božje. Međusobnim zajedništvom jedno drugom pomažu (usp. Post 2,18) otkrivati vlastitu osobnost i identitet. No, iako su upućeni jedno na drugo i jedno drugom pomažu otkrivati i ostvarivati vlastiti identitet, ipak potpuno ostvarenje i puninu vlastite osobnosti ne pronalaze jedno u drugome, nego u Bogu.⁵ Stvoreni u različitosti koja nadopunjava, muškarac i žena pozvani su nadopunjavati se u međusobnom darivanju kako bi surađivali u projektu ljubavi kojim Bog podupire djelo stvaranja koje je započeo.⁶ Različitost pak jest ona dimenzija koja omogućuje kvalitetniji i plodniji dijalog kako u društvu tako i u Crkvi.

Udaljavanje od Boga dovelo je do udaljavanja između muškarca i žene. Njihov je odnos otrovan grijehom. Na mjesto, od Boga željenoga partnerskog odnosa nastupio je ovisničko-gospodarski odnos, što Biblija razumijeva kao prokletstvo grijeha (usp. Post 3,16). Podložnost žene muškarcu za Bibliju dakle nije red od Boga željen; ona je posljedica i prokletstva grijeha; ona je struktura grijeha.⁷ Stoga je bitno primijetiti kako Catherine Aubin tvrdi da nijedno stvorenje nije definirano u odnosu na drugo stvorenje te se u tom

⁵ Usp. Đuro HRANIĆ, Dostojanstvo i poslanje žene, u: *Vjesnik Dakovačke i Srijemske biskupije*, 123 (1995.) 9, 393.

⁶ Usp. Giuseppe VERSALDI, Prefazione, u: Chiara ARIANO (ur.), *Essere donna nella chiesa*, Città del Vaticano, 2016., 7.

⁷ Usp. Walter KASPER, Das Zusammenwirken von Frauen und Männern im Dienst und Leben der Kirche (20. II. 2013.), u: https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/diverse_downloads/presse_2012/2013-035-Studentag-FVV-Trier_Vortrag -K-Kasper.pdf (28. XII. 2017).

smislu žena ne definira u odnosu prema muškarcu, niti obrnuto. Ono što jesu i što bi trebali živjeti razumije se kada se gleda Gospodina Boga i što on za njih čini.⁸ Upravo dijalog ponajprije sa Stvoriteljem utječe i na sam dijalog između stvorenja.

Kad je Isus umoran, kada trpi, kada traži geste afektivnosti, kada umire i uskrsava, žene su prisutne. Njihova je neupitna prisutnost već jedna milost ženstvenosti koju Isus naglašava.⁹ Postoje mjesta i kulture u kojima se ženu diskriminira ili podcjenjuje samo zbog činjenice što je žena, pri čemu se čak poziva i na religijske argumente te na obiteljski, društveni i kulturološki pritisak kako bi se poduprla nejednakost među spolovima, gdje se nad ženom čini nasilje, čineći je objektom zlostavljanja i iskorištavanja u javnosti, kao i u potrošačkoj i zabavnačkoj industriji. Nasuprot tako teškim i perzistirajućim fenomenima, još žurniji čini se angažman kršćana kako bi postali promotori kulture koja priznaje ženi, pravno i činjenično, dostojanstvo koje joj pripada.¹⁰

Ističemo, stoga, harmoničan neuravnotežen ekvilibrij. Oblikovala se nova paradigma, recipročnost u jednakosti i različitosti. Odnos muškarac – žena trebao bi prepoznavati kako su oboje nužni zbog toga što posjeduju identičnu prirodu, ali vlastite načine postojanja. Jedna je potrebna drugoj kako bi se istinski ostvarila punina osobe.¹¹ Istraživanje Mariske Kret i Beatrice Gelder pokazuje kako muškarci emotivno drukčije reagiraju od žena, to jest da žene bolje prepoznaju emocije i lakše ih izražavaju, no s druge strane muškarci brže reagiraju kada je riječ o upozoravajućim znakovima.¹² Žene načelno osjećaje izražavaju pokretima i mimikom lica te u interpersonalnoj komunikaciji, a muškarci uglavnom nekom aktivnošću, kao što je angažiranje u nekim agresivnim ponašanjima. Možemo li govoriti samo o kulturološkoj i društvenoj određenosti spola,¹³ ili im pak trebamo pridružiti i teološki pristup? Uz navedene tri komponente svakako je važna genetska komponenta, ali isto tako i o

⁸ Usp. Catherine AUBIN, *Collaboratrici del Creatore*, u: Lucetta SCARAFFIA (ur.), *Donne, chiesa, teologia*, Milano, 2015., 77.

⁹ Usp. *Isto*, 78.

¹⁰ Usp. Papa BENEDIKT XVI., Nagovor sudionicima Međunarodnog kongresa »Žena i muškarac, *humanum* u svojoj cjelovitosti« (Discorso di sua Santità Benedetto XVI ai partecipanti al Convegno Internazionale »Donna e uomo, l'humanum nella sua interezza«) (9. II. 2008.), u: https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2008/february/documents/hf_ben-xvi_spe_20080209_donna-uomo.html (28. XII. 2017).

¹¹ Usp. Papa FRANJO, Govor sudionicima zasjedanja Papinskog vijeća za kulturu.

¹² Usp. Beatrice De GELDER – Mariska E. KRET, A review on sex differences in processing emotional signals, u: *Neuropsychologia*, 50 (2012.) 7, 1211.

¹³ Usp. *Isto*, 1212.

kojoj emociji govorimo te u kojoj se situaciji osoba nalazi. Za naše promišljanje u ovom je članku bitan crkveni kontekst i razlika između reagiranja žene i muškarca.

Lucetta Scaraffia ističe kako nije dovoljno naglašavati pozitivnu vrijednost različitosti spolova, a time i vrijednost suradnje, nego je potrebno dati konkretne primjere te vrednovati različitost muškarca i žene. Crkvena hijerarhija, u potpunosti muška, umjesto da bude prva koja će prakticirati komplementarnost, reciprocitet u jednakosti i različitosti, nastavlja ženama povjeravati najniže i manje važne poslove te nastavlja ne slušati ih, doživljavati ih vrlo malo ili nikako zanimljivim sugovornicima te ujedno i nekorisnima.¹⁴

Bez žene, muškarac ne bi imao kamo poći, bio bi izgubljen. Bez muškarca, žena ne bi imala koga primiti; ona bi bila poput prazne kuće.¹⁵ Podložnost žene muškarcu otvara prostor radikalnomu feminizmu te također može voditi i dokidanju različitosti spolova.¹⁶ Ljudska priroda se očituje na dvostruk način, u jedinstvu duše i tijela, »posjedujući« razum, volju i slobodu.¹⁷ Na temelju toga što je imenica *adam* prema broju zapravo kolektivna jednina i nema množinskog oblika, da se zaključiti da Bog nije stvorio jednog čovjeka, nego čovječanstvo, tj. ljudsku vrstu.¹⁸ Stoga, analizirajući Post 1, Čatić piše: »U ovako koncipiranom tekstu jasno je naglašena ravnopravnost muškarca i žene, bez naznaka bilo kakve pa čak niti značajnije temporalne precedencije muškarca. Ako je stvarajući čovječanstvo Bog stvorio muškarca i ženu, onda i žena jednako kao i muškarac postoji na sliku Božju, tj. posjeduje isti dignitet. Čovjek, dakle, kao stvorenje Božje postoji na način muškarca i žene; u stvarnosti ne postoji nikakva apstraktna čovjekova egzistencija nego se uvijek radi o postojanju ljudskog bića na način jednog od spolova, muškog ili ženskog. To ujedno znači da je čovjek društveno biće i da u temelju svakog ljudskog zajedništva jest zajedništvo muškarca i žene. Time biblijski pisac sugerira potrebu skladne recipročne integracije i zajedništva muškarca i žene, jer samo u ljubavi i međusobnom obogaćivanju vrijednostima koje svatko od njih nosi mogu ići prema punini svog bića, tj. onoga što je Stvori-

¹⁴ Usp. Lucetta SCARAFFIA (ur.), *Donne, chiesa, teologia*, 10.

¹⁵ Usp. Blanca Castilla de CORTÁZAR, La persona humana y la diferencia sexual: perspectivas filosóficas y teológicas, u: CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Ruolo delle donne nella Chiesa*, Città del Vaticano, 2016., 91–114.

¹⁶ Usp. Deborah SAVAGE, Response to professor Blanca Sastilla Cortázar, u: CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Ruolo delle donne nella Chiesa*, 116–117.

¹⁷ Usp. *Isto*, 118.

¹⁸ Usp. Ivica ČATIĆ, Načinimo čovjeka... (Post 1,26) Antropološki naglasci u Post 1,1–2,4a, 171–213.

telj s njima naumio.«¹⁹ Bez napetosti odnosa između muškarca i žene svjetska književnost, posebice drama i poezija, bila bi osiromašena, a time ujedno i sam dijalog među njima.²⁰

1.2. *Žena budi muškarca iz »pospanosti«*

Žene daju jednu novu energiju u Crkvi, moć i oduševljenje, ne gubeći pritom duboku svijest da je ono najbolje u životu okrenuto prema samom buđenju drugog bića.²¹ Nije li se i prvi *adam* na određen način probudio (doduše to se dogodilo nakon što je Jahve spustio na njega tvrđi san) kada je ugledao Evu te kliknuo: »Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega! Ženom neka se zove, od čovjeka kad je uzeta!« (Post 2,23). Kada je Jakov bježao zbog ukradena blagoslova i idući prema Haranu ugledao Rahelu, on biva probuđen novom snagom, snagom kojom je sposoban odvaliti kamen sa zdenca, kamen koji su inače jedino pastiri kada bi se okupili mogli maknuti da im se stada napoje (usp. Post 29,1-11). Zanimljivo je primijetiti da se i Jakov u prethodnom poglavlju u snu bori s Jahvom (Post 28). Zatim, vrlo važnu ulogu, gotovo odlučujuću, u ozdravljenju Naamana (koji je bio gubav) imala je djevojka, Izraelka, koja je po svojoj gospodarici poručila Naamanu da se obrati proroku u Samariji te mu nakon što se okupao po riječi Elizejevoj u rijeci Jordanu tijelo posta kao u malog djeteta (usp. 2 Kr 5,14). Možemo dodati da je uloga žene, odnosno djevojke u toj zgodi zanemarena. U *Rječniku biblijske teologije* piše kako je ozdravljenje Naamana u vodama Jordana znak Božje dobrote i prorokove moći, no nigdje se ne spominje savjet djevojke.²²

Solidarnost u nevolji i vjera u Jahvu povezuju Iliju i udovicu iz Sarfate; i ondje se obnavlja život, život Ilije, ali isto tako i udovice i njezina sina (usp. 1 Kr 17,7-24).²³ Ilija se tijekom života susreće s dvjema ženama koje otkrivaju dvije suprotnosti u njemu. Tako u suočavanju s kraljicom Izabelom pokazuje koliko je agresivan, dok s udovicom, bez imena, iz Sarfate uspijeva preživjeti i pokazati suosjećanje prema potrebi, ali u isto vrijeme i sam uspijeva preži-

¹⁹ *Isto*, 187–188.

²⁰ Usp. Walter KASPER, *Das Zusammenwirken von Frauen und Männern im Dienst und Leben der Kirche*.

²¹ Usp. Consuelo CORRADI, *Il tempo e lo sguardo delle donne*. Presentazione della Consulta femminile, u: *Culture e fede*, 25 (2017) 1, 3.

²² Usp. Guba, u: Xavier LÉON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1993., 300.

²³ Usp. Dieter BAUER, *Der Eifer für den einen Gott*, u: *Bibel heute*, 212 (2017) 4, 8.

vjeti zahvaljujući pažnji i brizi žene.²⁴ Postoje još mnogobrojni takvi primjeri iz Starog zavjeta.

Svakako želimo spomenuti novozavjetni primjer Marije Magdalene. Walter Kasper u svojem je predavanju pod naslovom »Zajedničko djelovanje žena i muškaraca u službi i životu Crkve« na proljetnom zasjedanju Njemačke biskupske konferencije 2013. godine, zaključujući predavanje, napisao: »Odgovor na 'znakove vremena' (govoreći o suradnji žena i muškaraca – op. a.) zbog toga u krajnjoj liniji neće dati Rim ili biskupska konferencija; odgovor će dati proročke, karizmatične svete žene, koje će nam, nadamo se, podariti Bog. Karizme se ne mogu planirati ni organizirati; većinom dolaze na iznenađujući način i često drukčije nego što smo si mi zamislili. Možda trebamo danas ponovno jednu *apostola apostolorum* (apostolicu apostola) kao Mariju Magdalenu, koja je na uskršno jutro probudila apostole iz letargije i pokrenula ih. Mnogo je svetih žena u povijesti Crkve to uspješno učinilo.«²⁵ O Isusovu stavu prema ženama koji je bio radikalna i revolucionarna novost dovoljno je poznato, i o tome nam govore evanđelja (npr. Iv 4,1-42).

Apostol Pavao u Poslanici Rimljanima (16,1-2) piše: »Preporučujem vam Febu, sestru našu, poslužiteljicu Crkve u Kenhreji: primite je u Gospodinu kako dolikuje svetima i priskočite joj u pomoć u svemu što od vas ureba jer je i ona bila zaštitnicom mnogima i meni samomu.« U sedmom retku spominje i Juniju, poznatu među apostolima, što je prema novomu jedinstvenom prijevodu Njemačke biskupske konferencije novost u Bibliji jer se dosad prevodilo kao muško ime.²⁶ Na tragu tih promišljanja navodimo i knjigu autorice Beate Beckmann-Zöller *Frauen bewegen die Päpste*²⁷ u kojoj navodi pisma šest žena (Hildegarda iz Bingena, Brigita Švedska, Katarina Sienska, Mary Ward, Elena Guerra i Edith Stein) papama, u kojima svaka na svoj način želi kod pape probuditi svijest o određenoj problematici, temi, izazovu, prilici u Crkvi. U tome smislu zaključujemo kako žena unosi sveti nemir, nemir budnosti koji poziva na konkretno djelovanje u službi života, čovjeka, zajednice, potrebitih. Žena svojim postojanjem i pojavom poziva na dijalog, dapače na svojevrsan način »izaziva« dijalogiziranje na svjesnoj i nesvjesnoj razini.

²⁴ Usp. Ursula RAPP, Elija, Prophet zwischen Macht und Ohnmacht, u: *Dein Wort. Mein Weg. Alltägliche Begegnung mit der Bibel*, 10 (2017) 3, 10–12.

²⁵ Walter KASPER, Das Zusammenwirken von Frauen und Männern im Dienst und Leben der Kirche.

²⁶ Usp. DAS BIBELWERK, Die Neue Einheitsübersetzung, u: https://www.bibelwerk.de/sixcms/media.php/157/Flyer_Einheitsuebersetzung.pdf (17. I. 2018.).

²⁷ Usp. Beate BECKMAN-ZÖLLER, *Frauen bewegen die Päpste*, Augsburg, 2010.

1.3. Uloga ženâ u procesu povezivanja i odlučivanja

U samoj je naravi žene spajati živote, ljude, obitelj. Po svojoj je naravi žena osjetljiva na život, pa tako u sebi ima mogućnost spajanja života te u isto vrijeme u istom tijelu obitavaju dva bića, dvije odvojene osobe. Time ne želimo reći kako one žene koje nisu majke nemaju tu sposobnost. Bez obzira na to ostvari li se žena kao supruga ili kao majka, poslovna žena ili domaćica, s djecom ili bez djece, ona je u sebi biće koje je okrenuto spajanju i povezivanju, što je ujedno u sebi i sama karakteristika dijaloga. Sposobna je biti empatična, suosjećajna, intuitivna, izdržati napetosti i unutarnje konflikte, a sve su to karakteristike koje pomažu u povezivanju katkad nepremostivih različitosti te napose i teških nerazumijevanja u stvaranju dijaloga.

Svakako da i u kršćanstvu promatramo Mariju kao ženu koja je izravno spajala Boga i čovjeka, počevši njezinim pitanjem »Kako će to biti...« (Lk 1,34) i odgovorom »Evo službenice Gospodnje...« (Lk 1,38). Marija Magdalena, kako smo već spomenuli, ima važnu ulogu u povezivanju Uskrsnuloga s razočaranim učenicima. Žena kao majka osoba je koja spaja novorođenče s ocem, s društvom. Majka je prvi most prema vanjskomu svijetu za biće koje raste i koje upoznaje okolinu, istražuje. Odnos koji je ispunjen ljubavlju između majke i djeteta odlučujući je u razvoju djetetova mozga, kao i osjećaja vlastita identiteta,²⁸ te ujedno u tome smislu i sposobnosti odnosa prema drugima. Dakle, u naravi je žene odgajati za odnos, za povezivanje, za komuniciranje.

Usto što je prikazana kao osoba koja povezuje, žena je u Novom zavjetu u susretu s Isusom prikazana kao protagonistica promjene. Najljepši je primjer Marija, koja je povjerovala anđelovoj riječi i koja postaje prva protagonistica novog navješćaja. Zatim možemo spomenuti ulogu Samarijanke (usp. Iv 4,26-39), čijoj su riječi povjerovali i njezini sunarodnjaci, čime Isus ruši stare predrasude. Ona je protagonistica novih događaja. Bitno je istaknuti i ženu Kananajku (usp. Mt 15,22-28), koja moli za oslobođenje svoje kćeri i koja je ustrajna u vjeri. Žena koja je polila dragocjenim uljem Isusa po glavi (usp. Mt 26,6-13) te time predložila Isusovu ulogu u društvu, ali i njegovu smrt i uskrsnuće. Marija Magdalena je ona koja objavljuje da je Isus uskrsnuo (usp. Mt 28,6) te time postaje protagonistica novog života. Riječ je o samo nekoliko primjera koji nam govore o ulozi koju su žene zauzele u Isusovu životu i odigrale ključnu ulogu u povezivanju Boga i naroda.²⁹ Tijekom Isusova života žene su često pokazi-

²⁸ Usp. Allan N. SCHORE, *Affect Regulation and the Repair of the Self*, London, 2003.

²⁹ Usp. Mary HEALY, *Women in Sacred Scriptures: New Insights from Exegesis*, u: CON-GREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Ruolo delle donne nella Chiesa*, 46–50.

vale dublji uvid u Isusovo mesijansko poslanje, aktivnije to primile i primjenjivale te uzvraćale na Božju čudesnu inicijativu u Kristu. Jedinstveni darovi i doprinosi žena bivaju nužni za život prve Crkve.

Druga je važna osobina žene osjećaj za bitno u donošenju odluka. Doprinos žene napose se može uzeti u obzir i ondje gdje se donose važne odluke. Žena po svojoj naravi ima osjećaj za detalje, ali usto i za bitno, za život, za sigurnost, zaštitu.³⁰ Ona po svojoj naravi suosjeća, a danas je bitno razvijati suosjećanje prema stvorenomu biću, posebice prema onima koji su u različitim potrebama, i to nadasve u donošenju kako malih tako i velikih odluka, u strateškim i proceduralnim pitanjima. Donošenje odluka, pak, nužno se odvija pomoću pregovaranja, komuniciranja, dijalogiziranja sličnih i suprotnih mišljenja, sve do stvorenoga zajedničkog konsenzusa.

Bitno je primijetiti kako se hebrejska riječ *cēzer* (*pomoć*) prvi put pojavljuje u Post 2,18; 2,20, to jest kada je riječ o odnosu muža prema ženi, odnosno Adama prema Evi. To znači da u procesu odlučivanja samo žena može pružiti istovjetnu pomoć. Zbog čega bi se takve pomoći trebali odricati?! Potrebno je da žene kreiraju nova ishodišta, uspostave novi tip odnosa, obrate pozornost na prioritete koje one identificiraju kao žene.³¹ No, usto što će one obratiti pozornost na prioritete, potrebno je da muškarci prioritete koje su žene uočile uistinu vrednuju kao prioritete, a ne samo objekcije koje primjećuju žene. »Dostojanstvo žene određuje poredak ljubavi, koji je u biti poredak pravednosti i ljubavi prema bližnjemu.«³² Papa ženin identitet vidi u tome da bude, da ljubi. Čovjekova duboka usmjerenost na uspostavljanje relacijâ, na uzajamnost i zajedništvo, potiče na darivanje. Žena je čuvarica ljudskog bića, njegove humanosti. Stoga Papa Ivana Pavao II. ističe, naglašava Tičac,³³ kako je potrebno »od teorijske spoznaje o aktivnoj i odgovornoj prisutnosti žene u Crkvi i društvu, prijeći njenom praktičnom ostvarenju«³⁴. A upravo u donošenju odluka na župnoj, (nad)biskupijskoj, nacionalnoj, kao i općecrkvenoj razini žena ima esencijalnu važnost. Od ženâ izviru prokušana i iskrena pitanja i hvale je vrijedno oslušivati i oplemenjivati odluke njihovim uvidima.³⁵ Zanimanje za poštova-

³⁰ Usp. Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2015., br. 103–105.

³¹ Usp. Iris TIČAC, Uloga žene u Crkvi i društvu, 386.

³² IVAN PAVAO II., *Mulieris dignitatem – Dostojanstvo žene. Apostolsko pismo o dostojanstvu i pozivu žene prigodom Marijanske godine* (15. VIII. 1988.), Zagreb, 1989., br. 29 (dalje: MD).

³³ Usp. Iris TIČAC, Uloga žene u Crkvi i društvu, 391.

³⁴ IVAN PAVAO II., *Christifideles laici – Vjernici laici. Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu* (30. XII. 1988.), Zagreb, 1990., br. 51.

³⁵ Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA CULTURA, *Traccia di lavoro per l'Assemblea Plenaria, Roma, Pontificio Consiglio della Cultura, 4 – 7 febbraio 2015., Le culture fem-*

nje života jedno je od temeljnih ženinih interesa, što je prioritet u životu društva i Crkve. Usto, nasuprot proširenoj predrasudi, žena je ona koja je sposobna i može čuvati tajnu, a koja je bitna sastavnica plodnog razgovora i dijaloga koji se ostvaruje u međusobnom povjerenju.

2. Žene dijalogiziraju u svojstvu vjernicâ i građanki

Susret s drugim koji je drukčiji otvara nove izazove za rast, susret, promjenu, napose ukoliko se drugome pristupa s poštovanjem i prihvaćanjem. I društvo i Crkva imaju svoje sličnosti i razlike, no doprinos ženâ neizostavan je i u jednom i u drugom ambijentu, utoliko što je bez njihova životvornog obola nemoguće zamišljati društvo i Crkvu u kojima se krećemo i živimo.

2.1. Društvo i Crkva – sličnosti i razlike ženina doprinosa

Poimanje žene u Crkvi i u društvu razlikuje se. Pošli bismo od jedne praktične i vrlo vidljive stvari, a to je da je papa biran doživotno, osim u slučaju kada odstupi od službe, što se dogodilo u našem vremenu, što je bio jedan vrlo znamenit događaj i primjer kako se i u kriznim vremenima jedne dvotisućljetne institucije može upravljati moći.³⁶ U civilnom svijetu ostali su još vrlo rijetki slučajevi doživotnog upravljanja. Ipak bismo i ovdje naglasili kako je prvenstvo u Crkvi upravo prvenstvo služenja, a u civilnom svijetu prvenstvo upravljanja odnosno kraljevanja, carevanja ili, nažalost, diktature.

U demokratskom društvu svatko će se barem na deklarativnoj razini založiti za to da u civilnom društvu i u Crkvi jednakost i različitost žena moraju biti priznate. Upravo je odnos prema ženi i njezin društveni status test oživotvorenja demokracije. Može se reći da su žene u suvremenom društvu uspjele izboriti normativan ravnopravan odnos prema sebi u velikom dijelu društvenog života. Unatoč mnogim pozitivnim promjenama i pomacima u shvaćanju žene i njezine uloge, ona je izložena raznovrsnim oblicima diskriminacije, i to samo zato što je žena, te je nerijetko pogođena stereotipnim shvaćanjem i naslijeđenim mentalitetom.³⁷ Tičac ističe kako 4,1% žena možemo pronaći među čelnicima i članovima zakonodavnih tijela te općeni-

minili: Uguaglianza e differenza, u: http://www.cultura.va/content/dam/cultura/docs/pdf/Traccia_it.pdf (27. XII. 2017).

³⁶ Usp. Hans ZOLLNER, *Le ferite spirituali causate dagli abusi sessuali*, u: *Civiltà Cattolica*, 4 (2017) 18, 244–254.

³⁷ Usp. Iris TIČAC, *Uloga žene u Crkvi i društvu*, 393.

to na rukovodećim mjestima.³⁸ Equal Opportunity Commission Europske ekonomske zajednice pod nazivom Žene u radu EEZ-a piše: »Kada zanimanje postaje feminizirano, njegov prestiž i zarada padaju. S druge strane, u prethodno ženskim zanimanjima koja danas privlače sve više muškaraca (kao npr. bolničari) može se očekivati poboljšanje uvjeta rada i povećanje primanja.«³⁹

U zoru ljudske povijesti društvo je na rigorozan način dijelilo uloge i zadatke između muškarca i žene. Od muškaraca se očekivala odgovornost, autoritet i prisutnost u javnom životu: zakon, politika, rat, moć. Ženama je pripadalo rađanje, odgoj te briga oko ljudskog roda u kući. U antičkome europskom svijetu, u zajednicama afričkog kontinenta, u prastarim civilizacijama poput onih koje su se razvijale u azijskom svijetu, žene su živjele vlastite talente u okrilju obitelji i osobnih odnosa, dok pritom nisu bile dijelom javnog života, ili su bile isključene. Kraljice i carice kojih se spominjemo u knjigama povijesti bile su izuzetci pravilu.⁴⁰ Vidimo kako su i u društvima važne žene bili samo izuzetci koji su se pojavljivali, baš kao što je to bilo i u krilu Katoličke crkve, a primjer su Hildegarda iz Bingena, Edith Stein, Terezija iz Lisieuxa i druge.⁴¹ No, žene su na samim počecima kršćanstva imale mogućnost biti svete te time jednako ostvariti konačan cilj svojeg života baš kao što je to bilo moguće i za muškarce. Takvo što nije bilo moguće u drugim religijama. Prve novine ranog kršćanstva bile su pozitivne za žene.⁴² Isto tako, zahvaljujući pojedinim ženama kao što su sv. Jelena, Egerija, Paula, koja je primjerice bila podrška sv. Jeronimu, kršćanstvo je ono što danas jest.

U modernom svijetu žena ima više utjecaja u društvu negoli je to u Crkvi, tvrdi Lucetta Scaraffia,⁴³ govoreći kako se često u Crkvi, kao i u dokumentima, poziva na »ženski genij«, no ne uzima ga se dovoljno u obzir. Zapravo, crkvena hijerarhija nastavlja sa sumnjom gledati u žene, na poseban način smeta im njihov takozvani zahtjev za prepoznavanjem, što se često poistovjećuje sa zahtjevom za svećenstvom. Ti se zahtjevi često interpretiraju kao prijetnja koja dolazi izvana, svojevrsna prilagodba sekulariziranom svijetu, promašivši pri-

³⁸ Usp. *Isto*, 394.

³⁹ *Isto*.

⁴⁰ Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA CULTURA, Traccia di lavoro per l'Assemblea Plenaria, Roma, Pontificio Consiglio della Cultura, 4 – 7 febbraio 2015., *Le culture femminili: Uguaglianza e differenza*.

⁴¹ Usp. Beate BECKMAN-ZÖLLER, *Frauen bewegen die Päpste*.

⁴² Usp. Christiana DOBNER, *La donna pensa da se stessa*, u: Lucetta SCARAFFIA (ur.), *Donne, chiesa, teologia*, 53–60.

⁴³ Usp. Lucetta SCARAFFIA (ur.), *Donne, chiesa, teologia*, 7–12.

tom samu bit kršćanstva. Tek je manji dio njih opazio kulturološku revoluciju koju čine žene, malo ih čita ono što žene pišu, malo ih misli da se čitajući ono što piše jedna misionarka može otvoriti duboki i novi svijet duhovnosti i da se može mnogo toga naučiti iz njihovih riječi. Pojedine feministice katolkinje također pridonose takvu stavu.

Crkvu je potrebno promišljati od njezinih početaka, treba razumjeti kako je otvaranje ženama evanđeoska poruka. Treba razumjeti kako nije riječ o poticajima koji dolaze od laičkog društva, nego kako je kršćanska tradicija velikim dijelom povezana upravo s tim argumentom. Središnja je točka marginalizacije žena služenje, ponizno i poslušno, na koje su prije svega pozvane redovnice, ali i laikinje, a što se vrlo lako – danas nasreću mnogo manje – može pretvoriti u podložnost. Ključna je riječ *služenje*, koja se često povezuje sa ženskom datošću, demonizira, krivo tumači, jer je zapravo riječ o temeljnom stavu bivanja svakog kršćanina. Kao da samo žene ostvaruju ono što bi trebalo biti zvanje svakog kršćanina: služiti bližnjemu. Suočiti se s problemom s kojim se susreću žene znači zahvatiti samu bit problema te ponovno promišljati o služenju kao perspektivi i za žene i za muškarce.⁴⁴ Služenje obogaćuje dijalog, ali i obrnuto, dijalogom se dolazi do istinskog služenja, budući da ono uključuje slobodu i pristajanje u ljubavi.

Pitanje svećeništva jedno je goruće pitanje koje je temelj svih pitanja s obzirom na položaj žene u Crkvi.⁴⁵ Prema Lucetti Scaraffia, to nije temeljno pitane, iako je najočitije. No to je ipak pitanje koje najjasnije upućuje na razliku između naprednoga zapadnog društva – u kojemu žene mogu zauzeti sve položaje koji su prije pripadali muškarcima – i crkvenog svijeta, u kojemu dominira strogo muški kler. To nije nužno tako. Žene bi mogle aktivno i autoritativno sudjelovati u životu Crkve i bez svećeničkog ređenja, održavajući pritom jasnu razliku.⁴⁶ Uspjeh koji žene postižu često se ne mjeri količinom moći i sudjelovanje u politici, nego time što im je stalo do dobra života, do dobra ljudi, i u tome je ljepota poziva žena.

Danas su žene često radnice u društvu, nerijetko vrhunski menadžeri, zaposlene na istim pozicijama kao i muškarci, a velik dio njih posvećen je i brizi o obitelji. Često su to žene koje su velikom mukom postigle ugled u društvu i u poslovnom svijetu, a ujedno i mogućnost odlučivanja. Što bi se dogodilo kada bi žena i u Crkvi imala veću mogućnost odlučivanja, odlučivanja u bitnim stvarima? Je li naše društvo spremno za takve promjene? Time bi ak-

⁴⁴ Usp. Robert Peter IMBELLI, *Comprendere pienamente la trasformazione*, u: Lucetta SCARAFFIA (ur.), *Donne, chiesa, teologia*, 61–62.

⁴⁵ Usp. Statistički gledajući, manji broj žena u Katoličkoj crkvi izriče želju za ređenjem žena.

⁴⁶ Usp. Christiana DOBNER, *La donna pensa da se stessa*, 57.

tivnije pridonijeli prepoznavanju ženine uloge u društvu i u Crkvi. Zaostala i patrijarhalna institucija – tako se Crkva čini bogatomu i modernomu Zapadu, iako je u ostalim dijelovima svijeta viđena kao institucija koja najviše i najbolje štiti dostojanstvo žene.⁴⁷

2.2. Ženski genij

Potrebno je proširiti prostore britkije prisutnosti žene u Crkvi. Papa Franjo ističe: »Žene znaju postaviti duboka pitanja koja se trebaju uzeti u obzir. Crkva ne može biti svoja bez žene i njezine uloge. Žena je za Crkvu egzistencijalno bitna. Marija, jedna žena, važnija je od biskupa. Govorim to jer ne treba miješati funkciju s dostojanstvom. Potrebno je dakle produbiti više lik žene u Crkvi. Potrebno je više raditi kako bi se načinila duboka teologija žene. Samo ako se učini taj korak, može se promišljati bolje o funkciji žene unutar Crkve. Ženski je genij nužan ondje gdje se donose bitne odluke [...]. Današnji izazov upravo je sljedeći: promišljati o specifičnoj ulozi žene također i baš ondje gdje se postoji autoritet u različitim kontekstima Crkve.«⁴⁸

Ženski genij očituje se u postupnosti ljubavi, snazi kojom se može suprotstaviti najvećoj boli, neograničenoj vjernosti i neumornoj gostoljubivosti, sposobnosti povezati prodiruću intuiciju s riječima podrške i ohrabrenja. Zatim ljubav, strpljenje, posvećenost i prihvaćanje drugih.⁴⁹ Potrebno je osigurati prostor ženi i njezinu geniju unutar Crkve, ne zbog manjka muškaraca i zbog manjka svećeničkih zvanja, nego zbog njezine specifičnosti, a to ujedno vodi dubljem uvažavanju i muškaracâ i ženâ u Crkvi, napose u konstruktivnom dijalogu i otvorenost novome.

Voce, pozivajući se na *Mulieris dignitatem*, ističe kako su ženi svojstvene dvije stvari, a to je da zna više ljubiti i više patiti.⁵⁰ Smatramo kako isticanje više ili manje, bez obzira na to o kojoj je karakteristici riječ, ne vodi jednom komplementarnom i recipročnom pogledu na muškarca i na ženu. Radije ističemo da žena na sebi svojstven način ljubi i pati, kao što to čini i muškarac. Prema Voce, uloga žene donijeti je jedinstvo i suradnju u svim sastavnicama Crkve. Zvanje

⁴⁷ Usp. Robert Peter IMBELLI, *Comprendere pienamente la trasformazione*, 62.

⁴⁸ Intervista a Papa Francesco di Antonio Spadaro (19. VIII. 2013.) u: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2013/september/documents/papa-francesco_20130921_intervista-spadaro.html (27. XII. 2017).

⁴⁹ Usp. Marina Eirini KAPELLA, *Introduzione al genio femminile nel cristianesimo, nel Corano e nell'Ebraismo*, u: Chiara ARIANO (ur.), *Essere donna nella chiesa*, 137.

⁵⁰ Usp. Maria VOCE, *La diversa vocazione della donna*, u: Lucetta SCARAFFIA, *Donne, chiesa, teologia*, 24.

žene prije svega jest sljedeće: *sačuvati svugdje ljubav*. To je najdublji smisao znakovite prisutnosti žene u Crkvi i svijetu.⁵¹ Postoji opasnost obezvređivanja riječi *ljubav*, no upravo stoga ističemo kako je glavna uloga žene u Crkvi *sačuvati svugdje ljubav*. Prepoznavanje ženskog genija konkretno se dogodilo kada je papa Pavao VI. proglasio Tereziju Avilsku i Katarinu Sijensku naručiteljicama Crkve, a idući pape i Tereziju iz Lisieuxa, kao i Hildegardu iz Bingena, tim više što Hildegarda nije bila proglašena svetom,⁵² te Edith Stein 1999. godine.⁵³

Rađanje je nešto što je svojstveno ženi i što se odnosi ne samo na njezino tijelo nego na cijelu biološku psihološku i duhovnu konstrukciju tijela. Žena, mogli bismo reći, oduvijek čuva, sprema, brine se, podržava, pruža pažnju, suglasje i brigu oko onoga što biva začeto, što se razvija, rađa i raste. Tijelo žene polazišna je točka za sva živa bića. Donijeti na svijet jedno ljudsko biće mnogo je više od stvaranja i rađanja, ono uključuje pomaganje razvoja vlastitih potencijala kako bi se osoba u potpunosti ostvarila, te gdje se krize i poteškoće mogu savladavati unutarnjim i međuljudskim potencijalima. Budući da svaki međuljudski odnos ima utjecaj na mozak i razum, sposobnost rađanja može se izraziti u svakom odnosu, u svakom trenutku života, objavljujući i pokazujući se na različite načine. Podržavajući život, postajemo oni koji rađaju, stavlajući vlastiti otisak na bića koja su nam povjerena. To se događa u različitim kontekstima – u obitelji, odgojno-obrazovnim ustanovama, centrima za brigu te u mnogim drugim institucijama, tvrtkama i obrtima. Upravo te karakteristike žene pridonose procesu stvaranja ljudskog bića koje je u potpunosti humano, čovječno, te su ujedno obrana od obezvređivanja čovjeka, posebice gdje prevladava logika kompetitivnosti i moći.

2.3. *Služiti i darivati se ljudima u Crkvi i društvu*

Ravnajući se principom iz gestalt-psihologije kako je »zbroj pojedinih dijelova puno više od samog zbroja«⁵⁴, napominjemo kako je i odnos između žene i muškarca, svećenika i vjernice laikinje, laika i laikinje, mnogo više od zbroja njihova zajedništva. Doprinos žene sržno i esencijalno obogaćuje život muš-

⁵¹ Usp. *Isto*, 27.

⁵² Usp. Christiana DOBNER, *La donna pensa da se stessa*, 55. Hvalevrijedno je spomenuti i Adrienne von Speyr, Giuliju Verhaeghe, Chiaru Lubich, Dorothy Day, Majku Terezu i dr.

⁵³ Usp. Genij žene već se godinama očituje u bračnim i obiteljski savjetovaništima (nad)bisкупija u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini. Upravo su one slušanjem, brigom, pažnjom, podržavanjem života mnogima pomogle na teškom putu osobnoga bračnog i obiteljskog sazrijevanja.

⁵⁴ Boris PETZ, *Uvod u psihologiju*, Jastrebarsko, 2010., 112–119.

karca bez obzira na to kojim se pozivom bavio, pa tako i pozivom svećenika, prije svega preko ljubavi (*caritas, agape*). Različitost veseli (*varietas delectat*), dok ljubav raduje (*amoris laetitia*), a svoj vrhunac ima u služenju. Služiti Bogu i ljudima misija je svakoga kršćanina, ali i posljedica susreta s Isusom Kristom te stoga pitanje moći i prevlasti jednih nad drugima (muškarca nad ženom, bogatih nad siromašnima, bijelih nad »crnima«, pametnih nad »glupima«, građana nad »seljacima«, »viših« nad »nižima«, pravednih nad »nepravednicima« itd.) žalosti život. Marija, *službenica* Gospodnja, primjer je žene koja je svojom ulogom i doprinosima esencijalno obogatila kulturu dijaloga među kršćanima, među crkvama, te i u samoj Katoličkoj crkvi, i time pridonijela radosti ljubavi i života. Isus se predstavlja kao onaj koji služi te je primjer zamjene uloga s obzirom na kulturu u kojoj je živio. Time ujedno i služba žene dobiva na vrijednosti jer postaje primjer za funkciju vođenja čovjeka. Ne trebaju se mijenjati uloge, nego vrijednost koja se njima pridaje: *služiti postaje temeljna vrijednost*. Služenje se napose očituje u darivanju vlastita života. Tako će papa Ivan Pavao II. u apostolskoj pobudnici *Mulieris dignitatem*, pozivajući se na Drugi vatikanski koncil, pisati: »Dostojanstvo žene je usko povezano s ljubavlju koju ona prima upravo u svoje žensko biće i isto tako s ljubavlju koju ona poklanja. Tako se potvrđuje istina o osobi i o ljubavi. Što se tiče istine o osobi, moramo se još jednom vratiti Drugome vatikanskom koncilu: 'Čovjek, koji je na zemlji jedino stvorenje što ga je radi njega samoga Bog htio, ne može potpuno naći sebe osim po iskrenom darivanju samoga sebe'. To vrijedi za svakog čovjeka kao osobu stvorenu na sliku Božju, za muškarca i za ženu. Ovdje sadržan ontološki pojam također upućuje na etičku dimenziju poziva osobe. Žena ne može potpuno naći sebe osim po darivanju svoje ljubavi drugima« (MD 30).

Služenje je, usuđujemo se reći, najadekvatniji lijek za današnje društvo u kojemu čovjeku prijete opasnost narcisoidnog okretanja samom sebe te time ujedno i prekidanje odnosa s drugima. U narcisoidnom društvu,⁵⁵ u kojem prevladava egocentrizam, nedostatak empatije i uživljavanja u situacije druge osobe, preosjetljivost, nesposobnost čekanja te omalovažavanje drugih, služnje postaje lijek koji omogućuje osobama zdravo sazrijevanje te osjećanje istinske radosti u životnom predanju.⁵⁶ U tom smislu služenje mnogih žena znak je nade i uvijek otvorena mogućnost okretanja i upućivanja prema potrebitima, napose onim osobama koje su zbog različitih razloga na rubu egzistencije. Bez davanja nema ni ostvarenog života. To je i paradoks sreće, zadovoljstva te

⁵⁵ Usp. Reinhold HALLER, *Die Narzissmusfalle*, Salzburg, 2013., 39–54.

⁵⁶ Usp. Claudio RISE, *Felicità è donarsi*, Milano, 2014., 72–136.

samog posjedovanja. Govorimo o darivanju žene kao načinu na koji se žena ostvaruje u životu, ali isto se tako i muškarac ostvaruje preko darivanja. Karakteristika je žena darivanje bez pridržaja i u potpunosti.

3. Dosadašnja ugrađenost ženâ u kulturi dijaloga u Crkvi i moguće perspektive

Uloga ženâ u izgradnji kulture dijaloga u Crkvi nije *novum* koji je Crkvi nepoznat do danas, no današnje društvo stavlja pred članove Crkve nove izazove i mogućnosti. Među prioritetima u stvaranju kulture dijaloga ističemo važnost razvijanja međusobne zahvalnosti kao temeljnog ljudskog stava prema Stvoritelju i stvorenju.

3.1. Prepoznavanje i vrednovanje doprinosa ženâ u već postojećim okolnostima

Prvo što bismo trebali učiniti kada govorimo o ulozi žene u Crkvi jest odati im priznanje za ono što čine, ne zbog toga što im je netko to dopustio činiti ili im je dan prostor, nego jednostavno zbog toga što su one žene u Crkvi koje daju svoj doprinos. Zanimljivo će primijetiti Melone i reći kako je žene potrebno ozbiljno doživjeti.⁵⁷ Prepoznavanje njihova doprinosa trebalo bi se očitovati u konkretnim odlukama među kojima se ističe doprinos žene već od samog odgoja u bogoslovijama jer se u bogoslovijama osobe usmjeravaju prema vlastitu pozivu i vlastitu zvanju. Time bi do izražaja mogla doći ne samo moć (*potestas*), koja se svećenicima pruža u življenju vlastita poziva, nego bi se u bogosloviji preko prisutnosti žene dala veća važnost služenju u zajednici. Nisu li upravo žene često one koje u vrtićima, školama, bolnicama, staračkim domovima služe bližnjima na njihovo dobro. Stoga je potrebno vrednovati doprinos žena na tom području njihova djelovanja, ali isto tako oslušivati i poteškoće s kojima se one susreću u pastoralnom životu, u životu kao vjernice. Povijest pokazuje kako nije dovoljno postaviti ženu na jedno visoko odgovorno mjesto i visoku poziciju, što jest i potrebno, ako ta postavljanja nisu popraćena novim promišljanjima o ulozi žene u Crkvi i njezinu doprinosu kao protagonistici događanja.⁵⁸

Žene su u Crkvi uvijek bile prisutne na aktivan način, uvijek, pa u i najmračnijim razdobljima. Stoga je potrebno naglasiti upravo tu dimenziju:

⁵⁷ Usp. Mary MELONE, *Le donne e la religione: fuga o nuove forme di partecipazione alla vita della Chiesa?*, u: *Culture e fede*, 23 (2015.) 2, 130.

⁵⁸ Usp. *Isto*, 132.

žene u Crkvi nisu zbog toga što im je netko dao prostor ili ih pozvao na sudjelovanje, nego su u Crkvi jednostavno zbog toga što su žene.⁵⁹ Na tragu tog promišljanja ističemo i riječi prefekta Papinskoga vijeća za kulturu kardinala Gianfranca Ravasija, koji je nakon osnivanja Vijeća žena kao permanentne organizacije unutar Vijeća za kulturu naglasio: »Stalno se prigovara nedostatak žena unutar Rimske kurije. Nisam ga želio osnovati radi međusobnog optuživanja, niti kao kozmetički element, u smislu da bi postojala jedna simbolička prisutnost žena kao lijep pogled na muškom horizontu. Htio sam da u svim djelatnostima vijeća, koje njima dajem na uvid, kao i u dokumentima koji su nužni, bude jedan ženski pogled. Taj pogled daje smjernice koje su neočekivane.«⁶⁰

Pozvani smo razvijati kulturu zahvalnosti unutar Crkve prema mnogim aktivnim sudionicima različitih oblika pastorala, pa tako i ženâ. Zahvalnost je priznanje da smo primili nešto vrijedno od drugih. U našem kontekstu to konkretno znači prepoznavanje onoga lijepog, korisnog, plemenitog, požrtvovnog, što smo primili od žena. Zahvalnost proizlazi iz stava otvorenosti prema drugima, u kojemu smo spremni prepoznati dobronamjernost i dobročinstvo drugih, a upravo ta činjenica sržno obogaćuje međusobni dijalog.⁶¹ U skladu s time, zahvalna osoba sklona je reagirati dobronamjerno na dobrotu drugih ljudi, uzvraćajući ljubaznost kada se za to stvori prilika. Zahvalne osobe sposobne su nadići tendenciju uzimanja stvari »zdravo za gotovo«, osjećaj prava na pogodnosti koje su dobili te mišljenje da su oni jedini zaslužni za svoja postignuća u životu. Skloni su rado prepoznati doprinose ostalih za njihovu dobrobit. Zahvalnost se usto pokazala povezanom s prosocijalnim crtama, poput empatije, opraštanja i želje za pomaganjem drugima. Zahvalni ljudi skloniji su pronaći razumijevanje za druge osobe, ugodni su, ekstrovertirani, emocionalno stabilniji, skloniji opraštanju, pouzdani i velikodušni. Nisu li to karakteristike koje su nam potrebne u dijalogu i u suradnji u Crkvi?

Nažalost, događalo se da su muškarci nastojali dominirati, podložiti, pritisnuti, posjedovati, kontrolirati ili imati neku prednost pred ženama te je to

⁵⁹ Usp. *Isto*, 129.

⁶⁰ Gianfranco RAVASI, Vaticano, nasce la Consulta femminile. »Non è elemento cosmetico« (8. III. 2017.) u: https://www.youtube.com/watch?v=umpHmf_1Kfc (28. II. 2018.).

⁶¹ Usp. Robert A. EMMONS – Anjali MISHRA, Why gratitude enhances well-being: What we know, what we need to know, u: Kennon M. SHELDON – Todd B. KASHDAB – Michael F. STEGER (ur.), *Designing positive psychology: Taking stock and moving forward*, New York, 2011., 248–262.

iskrivilo njihovo bivanje muškarcem. Isto je tako istina da su žene, pod utjecajem istog »poremećaja«, na svoj način nastojale potkopati, uništiti, posjedovati, kontrolirati i uništiti muškarca, što je iskrivilo njihovo jedinstveno biti žena.⁶² U tome smislu ponovno se prisjećamo riječi Catherine Aubin,⁶³ koja ističe da su u prepoznavanju vlastite uloge u stvaranju kulture dijaloga unutar Crkve i žena i muškarac ponajprije pozvani tražiti i graditi svoj identitet u odnosu s Bogom, a zatim u međusobnom susretanju.

3.2. Pogled prema budućnosti

Problem koji se tiče uloge žena u kulturi dijaloga i suradnje jest onaj za koji katolička kultura treba imati hrabrosti suočiti se na nov način. To se može učiniti samo ako uključimo i žene, napose nove i mlade generacije jer su mladi na poseban način sposobni za inovativne načine dijaloga, odnosa i rješavanja novonastalih poteškoća.⁶⁴ Kršćanska tradicija koja podupire jednakost svih ljudi kao djece Božje unatoč njihovoj različitosti treba, da bi bila vjerodostojna, ostvariti u njezinoj unutrašnjosti jednakost u odnosu na žene. Ako Crkva ponovno na otkrije žene, ne utječe li se tomu ignoriranom blagu, skrivenom bogatstvu, teško može pokrenuti plan preporoda u budućnosti, napose što se tiče ostvarenja tople, prihvaćajuće, milosrdne Crkve, o kojoj promišlja papa Franjo.⁶⁵

Promišljajući o ženi u Crkvi u Hrvatskoj, Anić navodi sljedeće moguće crte s obzirom na promjenu položaja žena u Crkvi: žensko pitanje u Crkvi u Hrvatskoj treba biti priznato; žensko je pitanje crkveno pitanje; promjena unutar crkvenih struktura vodi promjeni odnosa prema ženskom pitanju, dijalog s feminističkim teorijama može obogaćivati; ako se želi promjena u odnosu na žene u Crkvi, onda u taj proces žene imaju biti uključene; potrebne su mjere koje bi promicale i štitile zaposlenje žena na teološkim fakultetima i u različitim crkvenim institucijama, biskupijskim i župnim tijelima; saznanja s područja istraživanja o odnosu među spolovima ne bi na teologiji trebala biti samo posebna predavanja ili seminari, nego bi trebala biti sastavni dio svih teološ-

⁶² Usp. Edward J. ALAM, *Women's cultures: equality and difference*, u: *Culture e fede*, 23 (2015.) 2, 139.

⁶³ Usp. Catherine AUBIN, *Collaboratrici del Creatore*, 77.

⁶⁴ Usp. Gerald HÜTHER – Maik HOSANG – Anselm GRÜN, *Liebe ist die einzige Revolution*, Freiburg im Breisgau, 2017, 33.

⁶⁵ Usp. Lucetta SCARAFFIA, *Le donne nella storia della Chiesa* u: CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Ruolo delle donne nella Chiesa*, 64.

kih predmeta; povezivanje žena na raznim razinama; žene učiniti vidljivima i u govoru; naslijeđenu predaju valja preraditi i dalje razviti.⁶⁶

Uzimajući te prijedloge u obzir, muškarci i žene, obogaćeni reciprocitetom u jednakosti i različitost, pozvani su ne samo sudjelovati u prokreaciji nego u stvaranju povijesti čovječanstva. Pišući o budućnosti, s razlogom naglašavamo kako su žene i muškarci pozvani stvarati povijest, a to znači željeti se projicirati u budućnosti. Svaka generacija pozvana je dati odgovore na izazove vremena s kojima se suočava. Željati budućnost u današnjem društvu postalo je gotovo nezamislivo zbog mnogobrojnih prijetnja. Željati postaje gotovo *endem* kada promatramo okolnosti u kojima živimo. Ono što je specifično za čovjeka i njegovu želju jest da on želi biti željen od drugoga, muškarac od žene, žena od muškarca, čovjek od čovjeka. Željati je prije svega okrenuto želji za drugom osobom, ili još bolje rečeno, želja da nas druga osoba želi, prepozna, vidi. Čovjek želi da ga druga osoba želi. Okrenutost budućnosti, željeti budućnost, ostvarit će se onoliko koliko se uspije okrenuti onima koji viču prema njoj, a to su prije svega mladi, u kontekstu našeg govora o ženama, mlade žene. Željati znači pronaći odgovor od druge osobe, njezinu prisutnost u našem životu, te činjenicu da želja osobe postoji ako je prepoznata od druge osobe koja je želi.⁶⁷ Dakle, ljudska se želja ne zadovoljava jednim dijelom druge osobe, ni nekakvom stvari, neko preko želje druge osobe, preko njezine prisutnosti. Okrenuti prema budućnosti tek u zajedništvu žene i muškarci mogu cjelovito željeti ostvarenje bolje budućnosti. Na koncu i željeti dijalog preduvjet je da komunikacija donose plod, za razliku od straha u dijalogu.

3.3. Promišljanja s praktičnim usmjerenjem

Na temelju dosad napisanog želimo istaknuti i neke moguće praktične smjernice s obzirom na ulogu i doprinos ženâ u izgradnji kulture dijaloga u Crkvi. Polazimo od pretpostavke čovjeka kao bića koje je cjeloživotno usmjereno prema ostvarenju života kao otvorenog zadatka, zadatka koji se počinje rješavati samim rođenjem, odnosno samim začecem. No od rođenja počinje jedno aktivnije formiranje osobe. Stoga pitanje uloge i doprinosa ženâ jest pitanje i pogleda Crkve prema obitelji.⁶⁸ Način na koji se djeca odgajaju u obitelji ima

⁶⁶ Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*, Split, 2003., 449–456.

⁶⁷ Usp. Massimo RECALCATI, *La forza del desiderio*, Magnano, 2014., 40–51.

⁶⁸ Usp. Papa FRANJO, *Amoris laetitia – Radost ljubavi. Posinodalna apostolska pobudnica o ljubavi u obitelji* (19. II. 2016.), Zagreb, 2017.

esencijalnu važnost za Crkvu. U toj kućnoj Crkvi, obitelji, stvaraju se temeljni stavovi prema različitim pitanjima u Crkvi. Na tomu tragu, kao što smo već istaknuli, potrebno je ponovno vrednovati i prepoznavati ulogu žene u odgoju djece, ali isto tako isticati i nužnu aktivnu i odgoju prisutnost muškarca tijekom odgoja djece. U našem društvu važno je znati motivirati očeve i majke kako bi se trajno/cjeloživotno obrazovali, ali i informirali se o različitim mogućnostima i potrebama tijekom odgoja djece. Razgovor između oca i majke za djecu je prva škola komunikacije. Nadalje, za roditelje je vrlo važan odgoj za virtualnu, digitalnu i medijsku stvarnost, bez koje danas, napose s mladima, nije moguće dijalogizirati. Pitanje pogleda na ženu pitanje je koje se oblikuje i medijskom kulturom.

Polazeći i od puko fiziološkog razumijevanja ženstvenosti i majčinstva vidi se da su žene povezanije s onim bićem koje se razvija, raste nego očevi, u smislu da su i fiziološki i psihološki više povezane s djetetom napose u prvim godinama života, što se očituje i u daljnjim procesima rasta.⁶⁹ Nije li upravo i zbog toga u bogoslovijama bitno, korisno, vrijedno, lijepo da su žene prisutne jer su one više vezane uz život koji nastaje, a samim time i život mladih ljudi koji se kreću prema svećeničkom pozivu, život koji je još uvijek u razvoju?! Prisutnost žene u pojedinim fazama formacije bogoslova sa sobom donosi bitno obogaćenje za cijelu bogoslovnu zajednicu. Do danas su se bogoslovi većim dijelom susretali sa ženama koje su časne sestre, ili pak sa ženama koje su na razne načine bile zaposlene u bogoslovijama po različitim mjestima, kao što su kuhinja, čišćenje, porta, pastoralni uredi, profesorice na teološkim fakultetima. Ipak, zasigurno da postoje i veće mogućnosti uključivanja žena i u odgoj bogoslova, kao i u permanentnu formaciju svećenika.⁷⁰

Tako i papa Franjo u *Amoris laetitia* piše: »Sjemeništarcima i bogoslovima trebalo bi osigurati opsežniju interdisciplinarnu, a ne samo doktrinarnu izobrazbu o zarukama i braku. Osim toga, izgradnja im uvijek ne omogućuje istražiti vlastitu psihološku i emocionalnu pozadinu i vlastita iskustva. Neki od njih iza sebe imaju iskustvo vlastite ranjene obitelji, uz odsutne roditelje i pomanjkanje emocionalne stabilnosti. Postoji potreba da im se u izgradnji omogući da postignu zrelost i psihičku ravnotežu, potrebnu za njihovu buduću službu. Obiteljske veze imaju temeljnu važnost za jačanje zdravog samopoštovanja sjemeništaraca i bogoslova. Važno je, stoga, da obitelji prate cjelokupan sjemenišni

⁶⁹ Usp. Sophie BINGELLI, Einleitung, u: Edith STEIN, *Die Frau, Fragestellungen und Reflexionen*, Maria Amata Neyer (ur.), Freiburg – Basel – Wien, 2015., XVI.

⁷⁰ Usp. Bruna COSTACURTA, Donne nella formazione dei sacerdoti, u: CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Ruolo delle donne nella Chiesa*, 72–73.

proces i svećenički život, jer one pomažu njihovo jačanje u snažnom doticanju sa stvarnošću [...] Nazočnost laikâ i obitelji, osobito žena, u svećeničkoj izgradnji, pogoduje poštovanju raznolikosti i komplementarnosti različitih poziva u Crkvi» (AL 203). Prisutnost žene u odgojnom procesu pomaže kandidatima u ženi promatrati sugovornicu i suradnicu u pastoralnom životu, što svakako utječe i na kulturu dijaloga svake pojedine župne zajednice.

Također, u zadnjemu *Ratio fundamentalis* čitamo: »Prisutnost žene u odgojnom procesu u bogosloviji i sjemeništu, ili pak među specijalistima ili u nastavničkom okruženju, u apostolatu, obiteljima ili u službama zajednica, ima svoju vlastitu odgojnu vrijednost, također i u smislu vrednovanja komplementarnosti između muškarca i žene. Žene su često brojčano prisutnije među osobama s kojima je svećenik u doticaju ili surađuje, a pružaju izgrađujuće svjedočanstvo poniznog, velikodušnog i nesebičnog služenja.«⁷¹ U tom smislu doprinos je žene više nego dobrodošao. On je nužan kako bi odgoj bio proces cjelovita rasta i sazrijevanja ljudske osobe te bi se time već u odgojnim procesima aktivno ostvarivala izgradnja za kulturu dijaloga i suradnje sa ženama u Katoličkoj crkvi.

Zaključak

Neupitno je da se zajedničkim postojanjem, dijalogom i suradnjom ženâ i muškaracâ u Crkvi očituje, na antropološkoj razini, najljepša prisutnost božanskog života u međuljudskim odnosima. Ono nema isključivu alternativu, pri čemu bi se više vrednovao jedan ili drugi pogled. Objektivni cilj kojem smo u ovom radu težili jest potaknuti otvaranje vrata Crkve ženama kako bi one svojim doprinosom u smislu kompetencije i osjetljivosti, intuicije, strasti i posvećenosti u punoj suradnji i integraciji s muškim dijelom ostvarivale ciljeve i naviještale radosnu vijest, napose pomoću plodnog dijaloga. Način promišljanja jedne žene te njezini interesi okrenuti su prema onome što je živo, osobno, prema objektu promatranom kao cjelina. Zaštititi, čuvati, njegovati, hraniti, pomoći u rastu – to su istinske potrebe žene koja je uistinu odrasla. Ono što nema život, što je tek puka stvar, ženu zanima samo ako služi osobi, a ne ako je sebi svrhom.⁷² Stoga je u današnjem vremenu doprinos ženâ spasonosan jer ona čuva pogled koji je usmjeren prema čovjeku i brizi oko čovjeka kao vrijednosti u sebi samome.

⁷¹ CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Il dono della vocazione sacerdotale. Ratio fundamentalis, Institutionis sacerdotalis*, Città del Vaticano, 2016., br. 151.

⁷² Usp. Edih STEIN, *La donna. Il suo compito secondo la natura e la grazia*, Maria Amata Neyer (ur.), Roma, 2002., 52.

Promjena je proces koji traje i koji u sebi uključuje različite elemente, sudionike i protagoniste. S obzirom na ulogu i doprinos ženâ u izgradnji kulture dijaloga i suradnje u Crkvi, glavna protagonistica jest žena. Ona će na najbolji način znati reći gdje se njezina uloga i doprinos može na najplodonosniji način ostvariti i gdje ona svojom intuicijom, osjećajem za bitno, za život, želi unositi svoju vitalnu snagu u tkivo Crkve. U već spomenutom procesu vidjeli smo kako se suočavamo s poteškoćama, uzevši u obzir da je Crkva sveopća te da pitanje ženâ ima različite naglaske na Zapadu i na Istoku, no temeljna vrijednost ljubavi svugdje je jednaka. Vrijednost koju pak u zaključku rada želimo naglasiti jest *služiti u ljubavi*. Prepoznajući lice Krista u potrebitima, pozvani smo opasati se i skočiti u more života (usp. Iv 21,7) kako bismo na uzburkanim valovima krhkoga i promjenjivoga identiteta današnjeg čovjeka, ženâ i muškaracâ, otkrivali bogatstvo u međusobnom susretanju, dijalogu i stvaranju kulture, okrenuti poželjnoj, željenoj budućnosti.

Summary

THE ROLE AND CONTRIBUTION OF WOMEN IN BUILDING THE CULTURE OF DIALOGUE AND COLLABORATION IN THE CHURCH

Josip BOŠNJAKOVIĆ

Catholic Faculty of Theology in Đakovo, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Petra Preradovića 17, HR – 31 400 Đakovo
josip.bosnjakovic@djkbf.hr

Catholic University of Croatia
Ilica 242, HR – 10 000 Zagreb
josip.bosnjakovic@unicath.hr

The relation between women and men in the Church is realised on the basis of reciprocal equality and dissimilarity. In mutual cooperation and dialogue they enrich themselves and create the culture of dialogue. By their activity women maintain the awareness of the whole Church for what is important in society and church. Comprehension, contribution, and understanding of women in society and in Church have their similarities and differences. However, the genius of women is realised in both of these spheres, in church as well as in society. Fundamental value that women embodied throughout the history of the Church is value of serving that finds its ideal, inspiration, and complete realisation in The Servant of God. Apart from that, women are essentially present in the Church in many other ways, so it is necessary to recognise what

they have been doing in the Church from its beginning. The poor valuation of contribution of women in building of culture of dialogue and cooperation is also due to depiction of women themselves about their own identity and mission. Therefore, women are called especially to assertively build the Church community by presenting their own proposals, views, ideas, doubts, and troubles. By looking towards the future we are aware that active changes in Church will be brought especially by the young generation of women. Among priorities of recognition of contribution of women, we believe that it is of utmost necessity to value their already active work in different areas. We see inclusion of women in the formation and upbringing of seminarians and priests as a possible challenge. This ought to be realised in a manner that respects integrity and distinctiveness of mission of women and men that is being realized in Church in different already existing ways, while offering new and creative suggestions and staying close to every human being.

Keywords: *woman, Church, culture, dialogue, collaboration, service.*